

KLAIPĖDOS PROBLEMOS SPRENDIMO GALIMYBĖS LENKIJOS RESPUBLIKOS DIPLOMATŲ AKIMIS

Alvydas Nikžentaitis

Klaipėdos krašto atskyrimas nuo Vokietijos po Versalio sutarties Klaipėdos krašto klausimą padarė atvirą. XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžioje niekas negalėjo tiksliai planuoti, kaip toliau klostysis Klaipėdos krašto likimas. Pretendentų, o tiksliau – suinteresuotųjų vienokiu ar kitokiu Klaipėdos krašto sprendimu buvo ne tiek jau mažai. Klaipėdos krašto likimas nedavė ramybės Vokietijai, kaip buvusiai šio krašto savininkei, tačiau ne vien jai. Iškart po Klaipėdos krašto atskyrimo nuo Vokietijos teritorines pretenzijas visų pirma į Klaipėdos uostą pareiškė naujai susikūrusi Lietuvos Respublika, savo įtaką sustiprinti Klaipėdos krašte siekė ir Lenkija. Norint geriau suvokti ir įvertinti Klaipėdos krašto tolesnes politines galimybes, reikia susipažinti su visų Klaipėdos krašto likimu suinteresuotų valstybių siekais. Tai atlikti geriausiai leidžia žvilgsnis į tuo metu kurtus įvairių šalių planus Klaipėdos atžvilgiu, lig šių dienų saugomus įvairių šalių archyvų saugyklose.

Šįkart skaitytojų dėmesiui norima pristatyti 1921 m. du lenkų dokumentus, susijusius su Klaipėda. Pirmasis jų – Lenkijos užsienio reikalų ministerijos instrukcija dėl Lenkijos požiūrio į Klaipėdos miesto kaip laisvojo miesto (freištadto) ateitį, antrasis – Lenkijos delegacijos, veikusios Klaipėdos krašte iki Klaipėdos krašto galutinio prijungimo prie Lietuvos, pranešimas Lenkijos užsienio reikalų ministerijai apie situaciją Klaipėdoje ir Klaipėdos krašte. Jie yra įdomūs dar ir tuo, kad atskleidžia skirtingus lenkų diplomatų požiūrius į Klaipėdos krašto ateitį.

Istoriografijoje dominuoja bendra nuomonė, kad Lenkijos vyriausybė palaikė Klaipėdos kaip laisvojo miesto idėją ir visokeriopai ją rėmė, tikėdamasi vaidinti didesnę vaidmenį visų pirma Klaipėdos uoste¹. Tokių planų realų egzistavimą patvirtina pirmasis dokumentas „Instrukcija dėl Klaipėdos kaip laisvojo miesto būsimos santvarkos“. Iš instrukcijos, pasiūstos ir Lenkijos delegacijai Klaipėdoje, aiškėjo Lenkijos vyriausybės esamos situacijos vertinimas, ir Lenkijos ateities tikslai Klaipėdoje. Pažymėtina, kad jau 1921 m. spalio mėnesį Lenkijos užsienio reikalų ministerija laikė Lenkijos – Lietuvos federacijos planus nerealiais ir dėl to planavo savo įtaką Klaipėdoje plėsti padedant Prancūzijai. Svarbiausias Lenkijos interesas buvo susijęs su Klaipėdos uostu, kurio valdyboje, remdamiesi lenkų parengta Klaipėdos konstitucija, jie planavo turėti 2 atstovus iš 6, kitus 4 turėjo skirti suformuota Klaipėdos direktorija ir Lietuvos vyriausybė.

Tačiau ne vien dėl Lenkijos kėslų Klaipėdoje analizės yra įdomus pirmasis dokumentas. Nors ir iš užuominų, galima suvokti, per kokius gyventojų sluoksnius Klaipėdoje Lenkija ketino plėtoti savo įtaką. 1921 m. pabaigoje Lenkijos užsienio reikalų ministerija tikėjosi rimtos paramos iš Klaipėdos miesto gyventojų ir ypač bijojo Klaipėdos krašto gyventojų įtakos padidėjimo Klaipėdos mieste. Tokių samprotavimų logika buvo paprasta. Lenkų kalkuliacijos rėmėsi visų pirma tautine Klaipėdos miesto ir krašto gyventojų sudėtimi. Nematydami esminių skirtumų tarp didlietuvių ir mažlietuvių, Varšuvos biurokratai iš esmės darė tą pačią klaidą kaip ir Kauno vyriausybė.

Šiame kontekste yra daug įdomesnė Lenkijos delegacijos reakcija į Užsienio reikalų ministerijos instrukciją. Analizuodami situaciją Klaipėdos krašte, jie priėjo prie visiškai kitokios išvados, o būtent pasisakė už Klaipėdos krašto perdavimą Lietuvai. Tokią poziciją jie grindė šiais argumentais:

- 1) paremdama Lietuvos pozicijas Klaipėdoje, Varšuva ateityje gali tikėtis švelnesnių Lietuvos pozicijų Vilniaus klausimu;

- 2) Lenkija turi mąstyti strategiškai ir siekdama geresnių santykių su Lietuva prisidėti prie savo rytinių sienų saugumo;
- 3) trečias ne mažiau svarbus argumentas išplaukė iš konkrečios situacijos analizės. Lenkų delegacija tiesiogiai kritikavo Užsienio reikalų ministerijos planus remtis Klaipėdos vokiečiais, laikydama juos nerealia opcija. Pateikdama Gdansko pavyzdį, ji, atrodo, pagrįstai konstatavo, kad Klaipėda, likusi vokišku miestu, tikrai neparems Lenkijos didesnių konfliktų metu.

Žinoma, pagaliau nugalėjo centrinė Varšuvos pozicija, neatsižvelgusi į jų delegacijos Klaipėdoje rekomendacijas. Lenkijos pozicija Klaipėdos atžvilgiu liko nepakitusi, o kartu nebuvo išnaudotas bent teorinis šansas pagerinti Lenkijos ir Lietuvos tarpvalstybinius santykius.

Žemiau spausdinami dokumentai saugomi Naujųjų aktų archyve Varšuvoje (*Archiwum akt nowych*).

Išnaša

¹ Płg. Mikulicz S. *Kłajpeda w polityce europejskiej*. Warszawa, 1976. S. 54 – 65; Žostautaitė P. *Kłajpėdos kraštas 1923 – 1939*. Vilnius, 1992. P. 19 – 20; Žalys V. *Kodėl Lietuvai nesisekė Kłajpėdoje tarp 1923 – 1939 m.* Lūneburg, 1993. P. 18.

H

Koszulka aktu:

Rok 1921   MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH

Wydział D.V. 6 9 3 8,

Sprawa : Instrukcja w sprawie przyszłej organizacji wolnego
miasta Kłajpedy.   Referent: Komarnicki

Do aprobaty p.Ministra.   Przed aprobatą do wiadomości i zaopi-
njowania do wydziału: Nacz. Wydz.

B.E. Vidi W.Kwapiszewski

Vidi (-)
7/10

D.III. p.Merdinger

D.D.D. Romer

Załączyć do ekspedycji! 2 załączniki i odpis memorjału nie-
mieckiego z dn.17 czerwca i projekt Konstytucji.

Wyekspedjował : 7/x. Wielogłowska (-)

2-ga strona koszulki:

- 1) Do Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Paryżu,
- 2) " Delegata Rządu w Kłajpedzie,
- 3) " Odpis do Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Lon-
dynie.
- 4) Delegacja Polska przy Lidze Narodów.
- 5) 2 kopje.

Sprawa Kłajpedy stanie niewątpliwie w najbliższym czasie
na porządku dziennym Rady Najwyższej. Dotychczas nieznanie są
nam bliżej zasady, na których główne mocarstwa sprzymierzone
chcą opreć organizację tego terytorjum, Projekty Hymansa,
autoryzowane przez Mocarstwa zarówno art.14 (w nowej redakcji)
dawnego projektu (vide księga amarantowa str.105) jak art.11
nowego projektu idą w kierunku nadania suwerenności nad Kłaj-
pedą Litwie, pozostawiając Polsce jedynie prawo używalności
portu oraz żeglugi na Niemnie, włączając w to transport mater-
jału wojennego. - Podobne rozwiązanie nie zadawała bynajmniej
Polski wobec niemożności w obecnym momencie ustalenia przyja-
znych stosunków z Litwą i nie daje bynajmniej żadnych gwarancji

M.S.Z.
1921 r.
Depart.Dypl.
Wydz.D.V.

Kłajpeda

Tom I
R. Li.

M.B.

istotnego dostępu do morza. Wychodząc z założenia, że definitywna organizacja Kłajpedy będzie mogła być ustalona dopiero po rozwiązaniu sporu polsko-litewskiego, Rząd Polski uważa jednak za konieczne, aby już teraz przygotować pewien statut prowizoryczny dla Kłajpedy, który w drodze zupełnie nieoficjalnej mógłby być podsunięty głównym mocarstwom sprzymierzonym, w pierwszym rzędzie chodzi tu oczywiście o Francję, gdyż wobec obecnego kursu polityki angielskiej, nie wydaje się pożądanym przeniknięcie wpływów angielskich do Kłajpedy.

Wobec wrogiej postawy Litwy Kowieńskiej, Rząd Polski popiera koncepcję wolnego miasta Kłajpedy ze statutem tak zbudowanym, aby w razie porozumienia polsko-litewskiego Kłajpeda mogła być całkowicie poddana ingerencji Polski i Litwy. Budowa statutu prowizorycznego winna wychodzić zatem z następujących przesłanek : 1) faktyczne istnienie niepodległego państwa litewskiego, nie pozostającego w żadnym związku z Polską i wrogu ku niej ustusunkowanego; 2) pożądane utrzymanie i pogłębienie wpływów francuskich w Kłajpedzie; 3) chęć zapewnienia Polsce możliwości ekspansji ekonomicznej przez Kłajpedę (żegluga na Niemnie), jak i przez otworzenie sobie odpowiedniego oparcia w porcie kłajpedzkim (strefa polska w wolnym porcie, udział w administracji wolnego portu).

Co do wyżej wymienionych punktów Polska może oświadczyć, iż przyjmuje w zupełności te zasady, na jakich przedstawiciele ludności Kłajpedy chcą oprzeć organizację wolnego miasta. Zasady te były podane Wyskiemu Komisarzowi Petisné w dniu 17 czerwea r.b. przez przedstawicieli Handelskammer i różnych warstw ludności (Załącznik No 1)

Budowa organów naczelnych wolnego miasta Kłajpedy winna opierać się na następujących założeniach : w interesie Polski leży niedopuszczenie do zmajoryzowania ludności miejskiej przez

wieś ze względu na to, że właśnie wśród ludności miejskiej, zwłaszcza wśród jej warstw zainteresowanych w ekonomicznym rozwoju portu będą istniały żywioły przychylnie dla Polski. Wieś litewska etnograficznie będzie zajmowała stanowisko zawsze raczej niechętnie w stosunku do Polski i obojętne w stosunku do rozwoju portu kłajpedzkiego. Stąd wynika konieczność zapewnienia przeważającego wpływu miasta, która zresztą wynika nawet z tych motywów, jakie skłoniły główne mocarstwa sprzymierzone do oddzielenia okręgu kłajpedzkiego od Niemiec (znaczenie portu kłajpedzkiego dla całego systemu Niemiec). Dlatego byłoby wskazanym wprowadzenie kurjalnej ordynacji wyborczej do Bürger-schaftu, zapewniającej odpowiedni głos ludności miejskiej. System ten jest dobrze znany ludności wschodnio-pruskiej, dzięki starej ordynacji wyborczej pruskiej, opierającej się właśnie na systemie kurjalnym i zrosło się z nim poczucie prawne mieszkańców.

Co do sposobu uchwalenia konstytucji, to opierając się na paragrafie 99 Traktatu Wersalskiego główne mocarstwa sprzymierzone mają prawa suwerenne w stosunku do Memla, takie jakie przedtym posiadały Niemcy, a zatem mają prawo również decydowania o tej formie ustrojowej, jaką Kłajpeda ma przyjąć. Jest możliwe aby do debaty nad projektem konstytucji, było powołane specjalne zgromadzenie notablów, które miałyby powierzone sobie opracowanie konstytucji w szczegółach, nie dotykając w niczym praw tego państwa, na rzecz którego główne mocarstwa przelałyby ewentualnie prawa suwerenne i które byłoby opiekunem Kłajpedy i gwarantem jej konstytucji. Projekt niniejszy ze zrozumiałych względów nie mógł być przez nas oficjalnie przedstawiony, ale natomiast jest konieczne, aby zapoznały się z nim zwłaszcza kompetentne czynniki francuskie. Na poufność niniejszego zwraca się tymbardziej uwagę, że w przeciwnym razie powyższy punkt

mógłby być przedstawiony jako zamierzenie w założeniu swem skierowane przeciw narodowym aspiracjom litewskim. Jest wprawdzie, ze względu na obecną sytuację międzynarodową Francji trudne do pomyslenia aby Francja otrzymała oficjalny mandat do opracowania opieki nad wolnym miastem, jednakowoż w naszym interesie leży, aby uprawnienia Francji szły tutaj jaknajdalej. W interesie polskim leży zatem, aby Francja była gwarantem konstytucji Kłajpedy, aby przedstawicielstwo dyplomatyczne wolnego miasta sprawowała Francja, oraz aby w Kłajpedzie rezydował stale komisarz francuski o jaknajszerszych atrybucjach (udział w ogólnopaństwowym prawodawstwie i radzie portu). Prawdopodobnie jednak maksimum koncesji, jakie udałoby się tu Francji uzyskać będzie naznaczenie do Kłajpedy Komisarza Ligi Narodów Francuza, podobnie jak to się ma w Gdańsku w stosunku do Anglii.

Załączony przy niniejszym projekt Konstytucji, ujęty dla jasności w 9 zasadniczych punktach, winien stanowić jednak jedynie punkt wyjścia do dyskusji nieoficjalnej z czynnikami zainteresowanymi w przyszłym państwowym ukształtowaniu się Kłajpedy (Załącznik No 2).-

Minister:

(-) Skirmunt

innominatki

podp. m. c. w. p.
30/9/21.

→ 2/3 4/8

Podpisane przez Pana
ministra dn. 5/8 - 21 r

Feliks Jankowski
Lehr. Sub. Min.

Główn e p u n k t y k o n s t y t u c j i K l a j p e d y

1.

Terytorjum wolnego miasta Klajpedy stanowi samodzielne państwo pod opieką i gwarancją Francji.

2.

Zmiana konstytucji oraz cesja części terytorjum Klajpedy może nastąpić jedynie w porozumieniu z Francją jako państwem opiekuńczym.

3.

Przedstawicielstwo dyplomatyczne wolnego miasta sprawuje Francja, jednak będzie rezydował stąd w Klajpedzie przedstawiciel dyplomatyczny Polski, akredytowany jednocześnie przy Wysokim Komisarzu Francuskim, oraz przy Dyrektorjacie Wolnego Miasta w Warszawie będzie rezydował przedstawiciel Dyrektorjatu wolnego miasta Klajpedy.

4.

Żadna umowa międzynarodowa dotycząca Klajpedy nie może być zawarta bez zgody Wysokiego Komisarza.

5.

Władza prawodawcza należy do Wysokiego Komisarza, Dyrektorjatu (Landes Oberdirektorium) i Zgromadzenia Obywatelskiego (Bürgerschaft), władza wykonawcza do Dyrektorjatu, władza sądowa do odpowiednich organów sądowych odprawiających wyroki w imieniu wolnego miasta.

6.

Dyrektorjat (Landes Oberdirektorium) składa się z 3 osób wyznaczonych przez Wysokiego Komisarza, oraz 3 osób wybieranych przez Zgromadzenie Obywatelskie, po jednej z każdych trzech kurji. Z pomiędzy tych 6 osób przynajmniej połowa winna składać się z przedstawicieli przemysłu i handlu.

7.

Zgromadzenie obywateli składa się z 90 osób i wybierane jest w następujący sposób : 1. kurja handlu i przemysłu 30 osób przez Izbę Handlową. 2. kurja samorządów 15 osób przez Radę Miejską miasta Kłajpedy, 15 przez samorzady gminne, 3. Kurja powszechnego głosowania w ..... pięcioprzymiotnikowego prawa wyborczego.

8.

Będzie utworzona w porcie kłajpedzkim wolna strefa, znajdująca się pod kontrolą Rady Portu. Rada Portu zorganizowana będzie w następujący sposób: 2 osoby wyznaczone przez Dyrektora, 2 osoby przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, 2 osoby przez Rząd Litwy Kowieńskiej. W obradach będzie brać udział przedstawiciel Wysokiego Komisarza. Przeciw uchwałom Rady Portowej Wysoki Komisarz każe zgłosić protest w ciągu dni 14.

9.

Obywatelami wolnego miasta Kłajpedy są wszyscy zamieszkali na terytorjum Kłajpedy w dniu uchwalenia Konstytucji, mający tam stałe miejsce zamieszkania i centrum swoich interesów. Osoby te tracą tym samym obywatelstwo w innych krajach. Można nabyć obywatelstwo wolnego miasta Kłajpedy przez pięcioletnie zamieszkanie i złożenie odpowiedniej deklaracji.

209

Delegacja Polska w Memlu.

Archiwum
Akt Nowych

Memel, dnia 15. października 1921.

Nr. 192/T/1921.

Report polityczny.

Otrzymała: D. III.

D. V.

7884 9/1 V
31 X

D.III

Odegnano D.V.

Do

Ministerstwa Spraw Zagranicznych

w

Warszawie.

P. Bkiewiczski
Nie potrafiłem opisać co
do polityki w ogólnie
Memel. Sprawa
możesz nie oddawa
kurierowi
do celu
Przez opisy
P. Bkiewiczski
warszew odprawy
o tym Memel
i obli. Rządu
Impoz
Przewodni w tej
zamiar podjęcia
z tymi kandydatami
z tymi kandydatami
Imp.
6/11/21

Po ostatecznym załatwieniu kwestji Górnego Śląska trzeba spodziewać się rychłego wytoczenia przed forum Ligi Narodów i Rady Ambasadorów kwestji Wilna i Memla. Rząd Polski będzie zmuszony zająć wyraźne stanowisko w obydwu tych sprawach, dla tego mam zaszczyt przesłać do M.S.Z. niniejszy raport zawierający informacje o niektórych zmianach, które zaszły w nastrojach sfer rządzących w Litwie i o wynikającej z tego możliwości zmiany stanowiska naszego rządu względem kwestji Memelskiej.

Niezawodnie najwięcej wpływów obecnie polityczną partją na Litwie jest partja chrześcijańsko-demokratyczna organ "Laisve"/ prowadzona przez nieprzejednanego szowini- stę ks.Krupowicza /lewica/ i dr.Drangelisa /prawica/. Popie- rana przez "Ludowych socjalistów" Slezewicza, /organ "Dar- binjukas"/, socjaldemokratów, Kajrysa /organ socjaldemokra- tas/, i zwalczana przez partję "Zemdirbiu Sajunga" Zylin- skiego i Banajtisa i "Pazangę" Smetony i Waldemarasa /organ Listuvas-Balsas/, stoi partja chrześcijańskich demokratów w steru nie mając tymczasem poważnych konkurentów.

./.

Opierając się na pokrewną "Zemdirbiu Sajunga", prowadzi ultra szowinistyczna "Pažanga" z Waldemarasem i Smetoną na czele, zaciekle kampanję przeciwko obecnemu rządowi. Pozyskał Smetona tą część polskiego ziemiaństwa, która w zwalczaniu reformy rolnej chce widzieć zarówno i podtrzymywanie elementu polskiego na Litwie. Wchodząc do gminnych i powiatowych taryb przyczyniają się oni do wprowadzenia pewnego ładu i porządku w pracy tych instytucji i wykryciu nadurzyć popełnianych przez obecny rząd litewski i jego urzędników. Zręcznie wykorzystane w dzienniku Smetony "Lietuvas Balsas", dowody niedołęstwa rządu i jego urzędników, szerzą niezadowolenie wśród ludności, zmęczonej podatkami, rekwizycjami i świadczeniami wojskowymi - pomimo to, - spodziewać się jakiegoś przewrotu w Litwie trudno, - bierność i cierpliwość ludu jest zaiste godną podziwu .

Napróżno jednak spodziewają się ~~zmianie~~ - polacy od Smetony ulgi w swym losie, nigdy ani on ani Waldemaras nie robili ustępstw na korzyść Polaków, nigdy ich i nie zrobią. Przy każdej zręczności zaznaczali oni, że woleli by podpaść znowu pod ucisk rosyjski, pod władzę Niemców, z którymi są związani węzłami nierozzerwalnymi z czasów okupacji, - niż w jakikolwiek bądź sposób, chociażby najmniej ich obowiązujący, być związanymi z Polakami. Dla nich niema takiej koniunktury przy której Litwa - mogłaby współżyć państwowo z Polską - lepiej śmierć niż unja, federacja lub jakikolwiek najlżejszy związek z Polską.

Lecz zarówno jak propaganda anti-rządowa Smetony, nie wywołała aktywnych wystąpień, nie spotkała też antipoleka

./.

propaganda wszystkich stronnictw litewskich żadnego od-
dźwięku w sercu włościanina litewskiego. Poza drobnymi
i wyższymi urzędnikami i pewną częścią oficerstwa li-
tewskiego, najrozmaitszego pochodzenia, którzy w zbli-
żeniu Litwy dom Polski widzą koniec ich kariery - szo-
winizm litewski i nienawiść do Polski wielu zwolenników
nie posiada. Dla tego też z pewnością powiedzieć można,
że dziś na Litwie mają szansę na powodzenie ci politycy,
którzy potrafią znaleźć wyjście z sytuacji, wymagającej
jak najspiesznieszego powołania do pracy państwo-
twórczej ludzi odpowiednich, nie wykluczając Polaków.
Niema dwóch zdań, że najzagorzańsi polakożercy dziś zda-
ją sobie najzupełniej sprawę z tego, że inteligencja na
Litwie składa się prawie wyłącznie z Polaków i że bez
tej inteligencji Litwa obejść się nie może,- tylko wpły-
wy niemieckie i zależność ekonomiczna Litwy od Niemców
może utrzymać nienormalny stan rzeczy, wyrażający się
w prześladowaniu polskości na Litwie i przeszkadzaniu
jej w porozumieniu się z Polską.

Czego więc możemy się spodziewać w niedalekiej
przyszłości ? Wszystko zależy od tego, kto się u władzy
utrzyma.

Stojąca dziś u steru chrześć.-demok. prowadzona
przez Krupowicza i innych wychowanków seminarjów katoli-
ckich, też jest wrogo usposobiona do Polski, z tą jednak
różnicą, że sympatje, a nawet i program polityczny ulegają
u niej łatwo zmianom w zależności od warunków - jedna za-
sada nie ulega nigdy zmianie,- za wszelką cenę utrzymać
się u władzy. Jeżeli ze strony tej partji i jej przed-

./.

stawicieli element polski na Litwie doznał najcięższych prześladowań, to obojętnie, a może i wrogo, usposobiony dla Polski przez Niemców Watykan, odegrał w tem niepoślednią rolę. Lecz powtarzam - chęć utrzymania się u steru nie powstrzyma chrześcijańsk.-dem. od zmiany ich polityki względem Polski i już mieliśmy tego dowody podczas debatów sejmowych w Kownie, nad projektem Hymansa gdy odrzucenie takowego przeszło większością tylko 3 głosów. Co raz to częściej dochodzą nas wiadomości o tem, że Purycki i jego zwolennicy przyznają konieczność porozumienia się z Polską, a jeżeli porównamy stanowisko jakie zajmowali Litwini na początku 21 roku i teraz w końcu jego, to przyznać będziemy musieli, że postępy w stronę porozumienia zostały zrobione znaczne. Wiem jaknajdokładniej, że na początku września, ks. Olszewski, przyjeżdżał do Memla, by rozmówić się z byłym min. handlu J. Gabrysem, który stał w ostrej opozycji do rządu Puryckisa i jest zwolennikiem ugodowej polityki względem Polski, - następstwa tego spotkania były te, że Gabrys udał się z ks. Olszewskim do Kowna, do którego dawniej wjazd był mu wzbroniony, i Purycki spotkał go bardzo serdecznie prosząc o ratowanie Litwy w Paryżu i w Genewie, gdyż podobno w tym czasie sytuacja międzynarodowa Litwy nie była dobrą. Wczoraj t.j. 14.X.21. wyjechał Gabrys do Kowna, gdzie ma wziąć udział w posiedzeniu posłów litewskich, - Gajlusa z Berlina, Naruszewicza z Londynu, Milosza z Paryża, Zidzikowskiego z Berna, Szaulisa z Rzymu, Szalwanaskasa z Genewy, na tym posiedzeniu ma być roztrząsaną sprawa, - jaką politykę

ma prowadzić Rząd-Litewski względem Polski? Gabrys twierdzi, że rząd litewski chce porozumienia z Polską, że ma coraz to więcej zwolenników w Kownie, i że należy spodziewać się, że to posiedzenie będzie początkiem stanowczego zwrotu polityki Kowieńskiej w stronę Polski.

Zdając sobie dobrze sprawę, że dziś Polskę, ze wschodu na długi czas nic nie grozi, z zachodu zaś, po załatwieniu względnie pomyślnem sprawy Śląskiej, Polska też będzie miała pewne gwarancje spokoju - zastanawia mię oczywiście rząd Puryckiego nad wyborem sojusznika. O oparciu się na Rosję przeciwko Niemcom i Polsce naturalnie mowy być nie może - pozostaje więc wybór z Niemcami przeciwko Polsce lub z Polską przeciwko Niemcom i pomimo wielkich wpływów niemieckich w Kownie, pomimo obietnic Niemiec oddania Memla Litwie, - Rząd Puryckiego widząc, że jakby sprzeczne nie były interesy Anglii i Francji, jednak interesy każdej z nich z osobna w stosunku Niemiec są analogiczne i że dla tego lepiej oprzeć się na Polskę, którą popiera Francja, niż na Niemcy, których właściwie nikt nie popiera.

Nie przesądzam, czy ten kurs polityczny, gdyby takowy był teraz ustalony w Kownie, * potrwa długo, lecz jestem przekonany, że gdyby podobny kurs był w Kownie zainaugurowany, zjednał by sobie nad spodziewanie wielu zwolenników i trudno by było go potem zmienić. Dla tego też uważałbym, że obecnie niepowinni bylibyśmy opuszczać żadnej sposobności, porozumienia z Kownem, stojąc jednak twardo na naszych warunkach w sprawie Wilna i robiąc

./.

ustępstwa na korzyść Litwy w Memlu.

Ustępstwa jakie zrobilibyśmy na korzyść Litwy w Memlu mają na pozór dla nas niektóre niedogodności - przeciwnie podtrzymywanie dążności do samodzielności wśród Memellandozyków ma wszelkie pozory możliwości ich pozyskania dla Polski. Fakt zwrócenia się Memellandozyków do naszego Delegata przy Lidze Narodów z prośbą o obronę ich przed zachłannością litewską, czyniąc za- dość miłości własnej Polski, sam w sobie, jednak wiel- kiego znaczenia niema, gdyż Niemcy Memelscy będą zawsze się opierać o Polskę ewentualnie o Francję, by uzyskać ich pomoc przeciwko Litwie, lecz bez wątpienia postąpią i odwrotnie, gdy zajdzie tego potrzeba. Zgadząc się zaś na inkorporację Memla do Litwy wzamian za ustępstwa ich na naszą korzyść w Wilnie, - Polska w jednakowym stop- niu będzie uprzywilejowaną w porcie Memelskim przez od- nośne układy z Litwą, zaś Litwa w swej walce z Germa- nizmem w Memelladzie o zdobycie dostępu do morza, sta- nie w otwartym przeciwieństwie do polityki jaką dotych- czas uprawiali politycy orjentacji niemieckiej i eo ipso zmuszoną będzie zbliżyć się do Polski, by razem walczyć ze wspólnym wrogiem - Prusami, gdyż o ile rząd republi- kański Berlinski zdecydował się na oddanie Memla Litwie wzamian za wpływy obecne i w nadzieji na stworzenie z Litwy pomostu rosyjsko niemieckiego w przyszłości, - o tyle nacjonalistyczno-monarchistyczne Prusy a i memel- landozycy również nie chcą myśleć, nawet o czasowem, przyłączeniu Memla do Litwy.

./.

Oprócz stronnictwa Smetony, wytrwale i zdecydowanie pozostającego pod wpływami Niemiec, zdaje się niema na Litwie ani jednego polityka, któryby z ustęsknieniem nie spoglądał w stronę, Małej Litwy, która w ich pojęciu sięga aż po Królewiec, - każdy z tych polityków rozumie, że Polskę i Litwę czeka ciężka walka z Prusami, że w tej walce i Polska i Litwa muszą stać po jednej stronie, gdyż tylko po odebraniu od Prus - Mazurów i Warmji przez Polskę, - i Memla, Tylży, Insterburga, Labiawy przez Litwę, - niebezpieczeństwo pruskie przestanie istnieć tak dla Polski jak i dla Litwy. Wiedzą również ci politycy, że prócz niebezpieczeństwa pruskiego istnieje jeszcze niebezpieczeństwo rosyjskie i że i w tym kierunku Polska i Litwa muszą stanowić jeden front. Dla tego też nic dziwnego nie będzie, jeżeli zauważymy pewien zwrot w polityce Kowna w stronę Polski, stanie się to tylko wtenczas, gdy litwini ostatecznie przekonają się, że Polska nie jest ~~Saxon~~-Staat, jak o tem twierdzą Niemcy i że z Polską się liczą w Europie. Zwycięstwo punktu widzenia francuskiego w sprawie Górnośląskiej ~~już~~ już odbiło się na opinii litewskiej, ostatnie wiadomości jakie posiadam o konferencji posłów litewskich, wykazują pewien zwrot w polityce litewskiej. Wszyscy posłowie najwyraźniej wypowiedzieli się za porozumieniem z Polską, na podstawie 2. go projektu Hymansa, przytaczając jako argument, konieczność wspólnej obrony przed wspólnymi wrogami - Niemcami i Rosją.

Wiem, że na konferencji posłów niektórzy uważali, że 2. gi projekt Hymansa jest korzystniejszy dla polski,

./.

gdyż przyjęcie polskiego języka w całej Litwie jako drugiego oficjalnego języka - oznaczałoby spolszczenie całej Litwy w niedługim przeciągu czasu, pomimo to, opinja większości posłów była za tem, by przyjąć 2.gi projekt Hymansa, jako podstawę do rokowań i koniecznie doprowadzić do skutecznego końca ewentualne rokowania polsko-litewskie. Pół-oficjalny dziennik "Lietuva" zatytułował swój wywiad z posłami: Naruszewiczem, Miłoszem i z Zydzikowskim dużemi trzcionkami "Przyjąć - czy nie przyjąć" - jednak zapytań jakie korespondent stawia posłom i z odpowiedzi posłów na nie, wnosić można, że "Lietuva" jest za przyjęciem 2.go projektu Hymansa. Zresztą sam fakt pojawienia się podobnego artykułu w "Lietuvie" musi być uważany jako przygotowanie opinji publicznej litewskiej do myśli o ustępstwach, które rząd obecny jest gotów zrobić na korzyść Polski.

Przypuszczać należy, że opinja Entante y całej Ligi Narodów, nie bez wiedzy których, Hymans ułożył swój drugi projekt, będzie po stronie Litwy, gotowej do porozumienia się z Polską na podstawie tego projektu. Z drugiej strony można spodziewać się, że rząd litewski, stanawszy raz na drogę ustępstw, które wykluczają najmniejsze wpływy niemieckie, gdyż sama myśl porozumienia się z Polską jest zaprzeczeniem takowych, pójdzie dalej w tym kierunku i nie jest ~~wykluczeniem~~ ^{niemożliwym}, że w kwestji wileńskiej moglibyśmy osiągnąć zadawalniających rezultatów robiąc ustępstwa w Memlu, tem bardziej, że ustępstwa w Memlu, nie kosztowałyby nas drogo. Godząc się z Litwą, Polska otrzymałaby nie mniejsze przywileje od niej, jakie mogliby

./.

ofiarować Polsce niezależni memellandczycy. Samodzielny Memel, nawet pod protektoratem francusów, pozostałby, jak i obecnie, czysto niemieckim miastem, rządzone przez niemieckich urzędników. Przypuśćmy na chwilę, że Memel jest niezależnym państewkiem, w którym Polska ma pewne przywileje - czy możemy mieć gwarancje, że w razie konfliktu z Rosją nie powtórzyło by się to samo, co się stało podczas ostatniej bolszewickiej nawały w Gdańsku? - ~~Wtedy~~ ^{Wtedy} mielibyśmy przeciwko sobie i Niemców memelskich i Litwinów kowieńskich, - przeciwnie, gdyby Memel, zawdzięczając nam, należał do Litwy, musiałaby ona zabezpieczyć ~~nam~~ komunikacje z morzem, gdyby zaś tego nie zrobiła lub przeciwnie robiłaby nam trudności w porcie - mielibyśmy moralne prawo i przed Ligą Narodów i przed Entantą starać się pokojowo lub też z orężem w rękę o zmianę stosunków w Litwie na takie, któreby nam gwarantowały na zawsze, i dostęp do morza w Memlu, i swobodę działania na terenie Litwy w razie potrzeby obrony naszych północno-wschodnich granic. Jedno jest jasne, że Memel jest niezbędnie potrzebny i Litwie i Polsce i że Memel Niemcy bez walki nie oddadzą, to też lepiej by było, by o niego walczyła z Prusami Litwa i całe odium niemieckie ściągnęła na siebie, tem samem emancypując się z pod ich wpływów, niż by pozornie samodzielny Memel miał odgrywać w rękę Prusaków rolę kości niezgody rzuconej przez nich między Polskę a Litwę.

Delegat